

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

**ΟΧΙ, ΜΙΑ ΛΑΪΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΗ ΕΠΙΒΟΥΛΗ**

ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
Dr. Κοινωνιολογίας
Δάκτυρας της ΑΒΣΘ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ
ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΤΗΝ 25η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1984
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΡΟΤΑΣΙΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
Κας Μ. ΔΕΛΙΒΑΝΗ

Πανοσιολογιώτατες

Κύριοι συνάδελφοι

Αγαπητοί Συνεργάτες και Συνεργάτριες

Το πέρασμα ενός ακόμη χρόνου ξανάφερε και φέτος το γιορτασμό της επετείου της 26 Οκτωβρίου 1940. Η πρώτη συνδέεται με τη νίκη του ελληνικού στρατού, που εξασφάλισε τη Θεσσαλονίκη στην Ελλάδα. 'Υστερα από 72 χρόνια είναι αδύνατο και να φαντασθούμε ακόμη πως θα είχαν εξελιχθεί τα πράγματα αν αυτό δεν είχε γίνει... αν η δεύτερη ελληνική μας πόλη, με το δυναμισμό, την πνευματικότητα, τις παραδόσεις και την ξεχωριστή οικονομική και γεωγραφική της θέση, δεν ήταν ελληνική. Η δεύτερη επέτειος, που ήδη γιορτάζουμε τα 44 της χρόνια, δίνει στη διάσταση του χρόνου, το μέτρο της περήφανης και αδέσμευτης ψυχής του ελληνικού λαού, που ενωμένος και αψηφώντας το μικρό του μέγεθος, όπως και τις συνέπειες μιας τέτοιας συμπεριφοράς, δρθώσε το ανάστημά του στο φασίστα επεκτατικό κατακτητή και βροντοφώνησε με μια φωνή, το ιστορικό όχι.

Τον πανηγυρικό της ημέρας, με απόφαση της Συγκλήτου της Σχολής, θα εκφωνήσει η Λέκτορας κ. Χρυσούλα Κωνσταντοπούλου με θέμα: «ΟΧΙ, μια λαϊκή απάντηση στην ολοκληρωτική επιβουλή». Την παρακαλώ να πάρει το λόγο.

ΟΧΙ, μια λαϊκή απάντηση στην ολοκληρωτική επιβουλή

Πανοσιολογιώτατε

Κυρία Πρύτανη

Κυρίες και κύριοι

Κάθε κοινωνία, ακολουθεί ορισμένες χαρακτηριστικές τακτικές τελετουργίες που έχουν σκοπό να εκφράσουν τα οριακά δομικά γεγονότα και τις μεγάλες ιδέες πάνω στις οποίες θεμελιώνεται η ύπαρξη της. Στις ανάγκες μιάς τέτοιας τελετουργίας, υπακούοντας δόλοι μας σήμερα, ερχόμαστε να θυμηθούμε ένα βασικό οριοθετικό σημείο της νεοελληνικής πραγματικότητας, τον πόλεμο του 1940—41 και την ελληνική αντίσταση στο φασισμό.

Όμως αν η τελετουργία είναι κοινωνικά απαραίτητη, ας μη ξεχνάμε την ουσία χάριν του τύπου, κι ας προσπαθήσουμε να συγκρατήσουμε όχι μόνο στο λόγο αλλά και στην καθημερινή μας πρακτική μερικά απλά αλλά μεγάλα μηνύματα της ελληνικής αντίστασης.

Την Υπάρχονταν δυό γνωστοί τρόποι αναδρομής στο σημαντικό παρελθόν: ο ένας, ο γενικότερα αποδεκτός, είναι εκείνος της κλασικής πολιτικής ιστορίας, που αναφέρεται στην επίσημη πορεία των γεγονότων, μέσα από τα καθιερωμένα θεσμικά πλαίσια. Υπάρχει κι ο τρόπος ο λιγότερο γνωστός (και πιό περιφρονημένος από την κυριαρχηθεώρηση): είναι η αναδρομή στη λαϊκή καθημερινότητα, που εμπεριέχει και τη βασική κοινωνική δυναμική.

Από τους δύο τρόπους θα ακολουθήσουμε το δεύτερο, τον λιγότερο συνηθισμένο ή αποδεκτό, αφού τα δημοκρατικά μηνύματα του '40 που είναι σήμερα τόσο επίκαιρα, είναι στην ουσία δημιούργημα της καθημερινότητας, του καθημερινού και πολλαπλά εκφρασμένου λαϊκού αγώνα, ενάντια στον ολοκληρωτισμό.

Οι Έλληνες έχουμε νομίζω να θυμηθούμε τρία οριακά σημεία από εκείνη τη μεγαλειώδη άρνηση του φασισμού:

Το πρώτο σημείο, είναι:

1) Η καθολικότητα της αντίστασης

Δεν αναφερόμαστε στο «όχι» που είπε κάποια αρχή αλλά στο όχι που είπε ένας ολόκληρος λαός, πέρα από τις δευτερεύουσες κοινωνικοπολιτικές αντίθεσεις (εκτός βέβαια από τις λίγες εξαιρέσεις των και-

ροσκόπων που πάντοτε υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν στην πορεία των περισσοτέρων κοινωνιών): ένας λαός που κατάφερε και να επιβιώσει μέσα από τις εξουθενωτικές συνθήκες της Κατοχής, και να βρεί το κουράγιο να αντισταθεί στην απόλυτη εξουσία, να αρνηθεί την φρικιαστική αν και έννομη τότε τάξη· άρνηση που έχει εκδηλωθεί σε τέτοια έκταση σε πραγματικά σπάνιες περιπτώσεις· συνήθως είναι τα μυθικά πρόσωπα που αντιστέκονται και μένουν σύμβολα ακεραιότητας: είναι ο Προμηθέας, ή η Αντιγόνη, ή ακόμα και ο Τζών Σμίθ του αποπνικτικού 1984... Αντίθετα μ' αυτόν τον κανόνα, στην Ελλάδα του '40, οι μάζες διεκδικούν και πετυχαίνουν μέσα από ένα πραγματικά γιγαντιαίο αγώνα, το δικαίωμα στη σκέψη, στην εκλογή και στην αρνητική επομένως στην αβίαστη ύπαρξη.

Η αντίσταση εκδηλώθηκε με χιλιάδες τρόπους σε όλα τα επίπεδα της καθημερινής ζωής και ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε μερικές χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της όπως:

- η μαζική βοήθεια** των απλών πολιτών στους αποκομμένους από τα εκστρατευτικά τους σώματα Άγγλους, Αυστραλούς, Νεοζηλανδούς.
- η πρώτη δημόσια αντιστασιακή πράξη**, το κατέβασμα της σβάστικας από την Ακρόπολη, το Μάιο του 1941, που γέμισε με σιγουριά κι αυτοπεποίθηση το λαό.
- η παράνομη ζωγραφική**: η ζωγραφική δηλαδή στους τοίχους, με τα ανάλογα συνθήματα εμπνευσμένα πάντα από την καθημερινή επικαιρότητα (αναφέρουμε μερικά χαρακτηριστικά θέματα όπως π.χ. «Τα κοράκια του φασισμού που άρπαζαν τα τρόφιμα», «Επί ποδός πολέμου» κ.λ.π.) Η πρακτική των επιγραφών εμφανίστηκε ακόμα και στο κέντρο των πόλεων· εκτός από τη μοναδικότητα της αντιθετικής δύναμης των συμβολισμών αυτών, η όλη προσπάθεια απαιτούσε πυρετώδη ετοιμασία, ενθουσιασμό, τόλμη και εφευρετικότητα· δύσο για τον όγκο αυτής τους δουλειάς, ειπώθηκε χαρακτηριστικά ότι ήταν ο σημαντικότερος στην Ευρώπη.
- η αντιστασιακή αφίσα**: η χάραξη κι εκτύπωση της αφίσας διαμαρτυρίας, ήταν μια από τις πολλές εκδηλώσεις της αντικαθεστωτικής διάθεσης που χαρακτήριζε τις μεγαλουπόλεις. Οι μεγάλες χρωματιστές αφίσες με τα συνθήματα που εμφανίζονταν καθημερινά σχεδόν εμψυχώνοντας τον πληθυσμό, ώστε να ελπίζει ακόμα κι μέσα στις πιο δύσκολες περιστάσεις, διαδραμάτισαν μεγάλο ρόλο στον πολυσύνθετο αγώνα ενάντια στην ολοκληρωτική επιβουλή.
- ο παράνομος τύπος**: σύμφωνα με επίσημες ιστορικές μαρτυρίες*, ο ελληνικός παράνομος τύπος στά χρόνια της Κατοχής, έφτασε σε εκατοντάδες τίτλους· εξ άλλου, στα πλαίσια της προσπάθειας της

- άλο και συμβούτερης αφύπνισης των συνεδρίσεων, ενεργοποιήθηκαν σχεδόν όλοι οι λογοτέχνες μας (ο Ελύτης, ο Σικελιανός, ο Βενέδικτος, ο Σκίτης, ο Βάρνακλης, ο Λουκτέρης, η Αλεξίου, ο Πεντζής, ο Βρεττάκος, ο Πλευρίτης και πλοιοί άλλοι) είτε μέσα επί πομπικούς εκδόσεις (όπως ήταν π.χ. τα Φιλολογικά Χρονικά, η Ήτα Εστία, η Πρώια, τα Πειραικά Γράμματα κ.ά.) είτε μέσα επί βιβλίο, η πνευματική αυτή πρωτοπορεία δε στεμάτησε να κάνει σφρείς και ειρήνες κατανοητούς υποντιγμούς, εναντίον του αυταρχικού καθεστώτος σ' ένα σπενό πλήρεσσα των συγγραφέων με τους απλούς ανθράκους.
- Η φωτηγική αντίσταση: οι φωτηγικές δεν έχουν καμία ευκαρία για αντικαθιστωτικές εκδηλώσεις συγκίνησης μετανεμένες από τα φωτιά παραβελύμενα εκλεκτά ποντιποτικά δακτύλιαντην δεν συμβιβάστηκαν με τον Άδωνα όπως οι: Νίκος Βίτσης, Κ. Τσιλιός, Γ. Σκλαβετσίνος, Χ. Θεοδωρίδης κ.ά.
- Το θέατρο το Θέατρο, ήταν για από τις πιο συνεργατικές μορφές πνευματικής αντίστασης. Αρχικά με τη σάτιρα εναντίον των Ιταλών και τη γελοιοποίηση του φασισμού, τόνικα το ηθικό και τον ευθουμοτομό του Αλού. Τόπερα, στα δύσκολα καποδικά χρόνια, οι απευρρείσεις ήταν πολλαπλές και καθημερινά ενδιαμένες (επρεπή περιπτώσεις αναφέρονται ότι απαγόρευσταν τα συμμερικά έργα, η αναφορά σε συμμάχους, η μεντία της πείνας, οι αυτοοχθονισμοί που δεν υπήρχαν στη γενική πράξη, οι εθνικές ενδιαμεσοίς και ιδιαίς οι φουστανελλοφόροι, τα σκηνικά που παρίστανταν βουνό ή έσπια πλάγιας και μετά τη μάρτη της Κρήτης, οι κρητικές μαυτινόδερης που διατίθεκαν το κέφαλο θεού της Δεκανύας). Πέρα δημις από τις απαγορεύσεις αυτές, την τραπέζη λογοκρισία και τους πολλαπλούς κινδύνους των κλειστώποτος, των μπλέκων ρ.Α.Π. το —ος χρηματοποίους την πετριδώτη πόλη διάφρασα— «ελάγγικος δασιφύλιος» καπόφερντε να μετι τρόπους, πρώτα και κύριο με την επιτελείρηση (που επορεύεται να εμπεριλάβει χειρονομίες και υπονοεύμενοι άλλοι με αλλογενής στοιχείας τιτάνους ή στα σύνθετα των συγγραφέων, και άλλα τεχνώματα, ώστε να περάσει σπουδαία αντιποτασιακή μηνύματα στο λαό).
- Οι παρέμνες αντίστασης στο στρατηγικό νοσοκομεία αρχικά, αλλά και στις γενιοντικές αργύρερα, που αποτίλεσαν κυριολεκτικά «προκλητική» στην τραμακτική και αδυσύληπτη δράση των Εξ· Εξ· και της

*Δ. Γ. Μόναρχ «Η απορία της ελληνικής ιδεονομίας».

Γκεστάπο, και απαράμιλλο στήριγμα για τις συμμαχικές οργανώσεις.

—Τέλος, ο ένοπλος αγώνας στα βουνά: Πριν ακόμα από τη δημιουργία του ΕΑΜ, στις 28/9/1941, υπήρξαν μερικές ουσιαστικά ανοργάνωτες προσπάθειες ένοπλης αντίστασης σε διαφορετικούς χώρους όπως στη Μακεδονία π.χ. που όμως οδήγησαν δυστυχώς σε σφαγές όπως εκείνη του Δοξάτου κλπ.

Από την άνοιξη του 1942, μετά τη δημιουργία του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού, εμφανίζονται οι πρώτες ένοπλες δυνάμεις στη Ρούμελη, που παρεμποδίζουν καθοριστικά τον εχθρό και φτάνουν να δημιουργήσουν μια ελεύθερη Ελλάδα στην ελληνική ύπαιθρο.

Με λίγα λόγια, η ελληνική αντίσταση, ήταν μια από τις ουσιοδεστέρες, τις μαζικότερες και τις πολυσυνθετότερες στον κόσμο.

Αν τα αντιστεκόμενα μυθικά πρόσωπα συγκινούν σα σύμβολα τις δημοκρατικές μας ευαισθησίες, στην πραγματικότητα, οι αντιστάσεις που έφεραν ι στο ρικά κάποιο αποτέλεσμα, ήταν πάντα μαζικές. Κι όλο το μεγαλείο του «όχι», βρίσκεται στην οριακή ταύτιση του ατομικού με το συλλογικό, στη δύσκολη άρνηση του ότι επιβαλλόταν με τη βία.

Το δεύτερο σημείο που θάπρεπε να θυμόμαστε σαν 'Ελληνες είναι:

2) Η δημοκρατική υπευθυνότητα

Είναι βέβαιο, ύστερα από πολλαπλές ιστορικές επαληθεύσεις, ότι η δημοκρατία, δεν είναι υπόθεση ούτε εύκολη ούτε των «άλλων», κι όχι μόνο επειδή τυπικά, σήμερα τουλάχιστον, η διαφύλαξη της ανήκει συνταγματικά σε όλους μας: αν δεν υπάρχει συνεχής επαγρύπνηση στα πιο απλά γεγονότα που συνθέτουν την καθημερινότητα —που όμως αποτελεί και το βασικό μοχλό της ύπαρξης— η «εκτροπή» προς την κατάχρηση της εξουσίας, είναι γρήγορη και αναπόφευκτη (σαν 'Ελληνες έχουμε πολλά πρόσφατα παραδείγματα που μας το βεβαιώνουν).

Δηλαδή, χρειάζεται και την ετοιμότητα και την υπευθυνότητα ανάλογα με τις απαιτήσεις της ιστορικής στιγμής. Κι αυτή ακριβώς την υπευθυνότητα, απέδειξε πως είχε ο ελληνικός λαός του '40, με την επυμηγορία του και με την ενεργοποίηση των θαυμαστών απεριόριστων δυνατοτήτων του.

Στο τρίτο σημείο που θάπρεπε να σταθούμε, είναι:

3) Η καθημερινή εθνική συνείδηση με βασικά χαρακτηριστικά των ελληνοκαππαρισμάτων

Μέσα από την καθημερινή πάλη, άρχισε να συγκεκριμένοπονείται κι ένας νέος ορισμός της ελληνικότητας:

Η πορεία του νεοελληνικού εθνισμού, είναι τραγική (μαζί από τις πρώτες ιστορικές απόπειρες σφασίας παραπλάνησης εθνικής ταυτότητας) η νέα Ελλάδα, πέρα από τη διανομή που τη δημιούργησε, σπρέχεται σχεδόν εξ αλοκάρου στην προγονόλατρεια και στην ιδεολογική καταδίκη του Νεοελλήνη στη θέση του κοινωνικού αντήλικου, σε σύγκρητη πάντα με τους αρχείους ή με τους διπλαίσιους. Σαν επακόλουθο, η «ανάπτυξη», παρέμενε μεσονική προσβολή, εγκλιματισμή από τη Μεγάλη Ιδέα σε συγκεκριμένα δικοκαντρικά πλείστα.

Θέβαντ, δεν πρέπει να δεχνόμει ότι η Μεγάλη Ιδέα, υπήρξε η επίσημη έκφραση του ελληνισμού των περσισμένων αιώνων, συμβιβάζοντας ιδεολογικά το προγυμνατικό ασυμβίβαστο της Αρχαιοίς Ελλάδας με την Ορθοδοξία, διασφαλίζοντας την ιδεολογική συνέχεια του ελληνισμού μέσα στο χρόνο και ορίζοντας σαν παράγοντα εθνικής αλοκάρωσης την ανάπτυξη των ελληνικών εδαφών της Βιζαντινής αυτοκρατορίας, η ανάπτυξη, αποτελείστε σημαντική επίδειξη των Ελλήνων αφού η απελευθέρωση από τους Τούρκους Ελλάδα του 1830, δεν παρείχε σύλληκο να τα μεγάλα κάνεια του ελληνισμού. Ήντα τέτονο κέντρο, τη δεύτερη θεραπευτική πρωτοίσια, ήταν η Θεοσολογία, της οποίας την απελευθέρωση από τον τουρκικό Κυριο γιορτάζουμε σήμερα.

Η απελευθέρωση της συμπότει με τη μέρα της γιορτής του Αγίου Δημητρίου έδει περβάτη τις συγκεντή ελληνική πεποίθηση, ότι «ο Άγιος Δημήτριος αδημάτησε τον ελληνικό στρατό» ουτή την πίνει, και σ' αυτό το σημείο, πρέπει να δείξει, πως στις αρχές του 20ου αιώνα, το εθνικό και το θρησκευτικό, ήταν αρρεκτα δεμένα για το λαϊκό συναίσθημα.

Στον ελλαδικό χώρο, το εθνικό πρόβλημα, είναι στενά δεμένο με τον θρησκευτικό ιδεολογικό περίγυρο (ο ερδαρές, ο «Άλλος» προσδιορίζεται με τη βασική θρησκευτική διαφορά). Μια σημαντική ματά στο δημοτικό και ιδεαλίτερα στο κλεφτικό τραγούδι δείχνει τη σημασία του εθνικοθρησκευτικού σποιδιού, στη διαμόρφωση μάς ιδεοτυπίας εθνικοπολιτικής συνείδησης που επι πλέον, συγχέει τον αλλοφυό, αλλοέργον καταντητή και τον κοινωνικό ανταποκριτή.

Εν αλλοίως, και τούτο διαφαίνεται καθαρά και μέσα από τη χαρακτηριστική ποίηση του Παλαρά, που προτίθεται την θεραπευτική ελληνικότητα, η εθνική συνείδηση των Ελλήνων ήταν μέχρι αρκετά πρό-

σφατα άρρηκτα δεμένη με τη θρησκευτική τους ταυτότητα (πράγμα που βρίσκοταν εξ άλλου πολύ κοντά στον συγκεκριμένο τρόπο ζωής: τη σύνθεση της ορθόδοξης αγροτικής πολιτισμικής παράδοσης, και των κοινωνικο-οικονομικών βιοτικών συνθηκών).

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια της εθνικής προσδοκίας και της συγκινητιστικής καθοδηγητικής μορφής του Πολιούχου Αγίου - συμβόλου κατά του εχθρού, που φέρει βέβαια έντονα στοιχεία μεσσιανισμού, η 26η Οκτωβρίου 1913, αποτέλεσε για μας τους Έλληνες, εκλεκτό σύμβολο εθνικής ολοκλήρωσης με την πραγματοποίηση ενός μεγάλου ιδεώδους: την ένωση μ' ένα από τα σημαντικά ελληνικά κέντρα, που για πολύ καιρό, παρέμεναν στον εξωελλαδικό χώρο.

Τα ιδεώδη της Μεγάλης Ιδέας όμως, που τροφοδότησαν κάθε νεοελληνική έκφραση για ένα περίπου αιώνα, είχαν καταρρεύσει ήδη από τη Μικρασιατική καταστροφή. Αν οι ιδεολογικές αναζητήσεις του Μεσοπολέμου για επανορισμό της εθνικής ταυτότητας, προσέκρουσαν στον «Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό» του Μεταξά, βρήκαν, μέσα ακριβώς στη δυναμική της Εθνικής Αντίστασης, το πρώτο συγκεριμένο υλικό για τον τόσο αναγκαίο επαναπροσδιορισμό του ελληνικού «εγώ». Έτοι, το 1940, παρ' όλες τις ολέθριες συνέπειες του Πολέμου, αποτελεί για την Ελλάδα οριακό σημείο εθνικής «γένεσης». Οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για να δοθεί νέο περιεχόμενο στην έννοια της ελληνικότητας.

Ο κατακτητής —σφετεριστής του ελληνισμού— δεν ήταν ο ιδεολογικός δημιουργός όλων των ελληνικών δεινών, η Τουρκία δηλαδή, αλλά ένα ευρωπαϊκό κράτος, που επιπλέον στήριξε και δικαιολόγησε συχνά τον επεκτατισμό του μέσα από τις αναφορές του στην Αρχαία Ελλάδα. Ο φασισμός, στην ιδεολογική του δομή, στηριζόταν σε ρατσιστικούς μύθους εμπνευσμένους από την ιδέα των σπουδαίων και απαράμιλλων προγόνων: όμως ταυτόχρονα έδειχνε έμπρακτα, μέσα από τα πολλαπλά κολαστήρια των βασανιστηρίων και τα θυσιαστήρια του Νταχάου, του Άουσβιτς κλπ., που μπορούσε να οδηγήσει η φαινομενικά ανώδυνη αστική αντίληψη περί φυσικής φυλετικής ανωτερότητας (αντίληψη που αποτελούσε και μια κεντρική ιδέα του ελληνικού εθνικισμού ως τότε...).

Εξ άλλου η αντίσταση, δημιουργούσε νέα ήθη και νέους θεσμούς (ιδιαίτερα στην ελληνική ύπαιθρο). Οι παλιές κατευθυντήριες ιδέες του ελληνισμού, δε μπορούσαν πια να λειτουργήσουν μέσα στη νέα δυναμική πραγματικότητα. Δίνονταν οι καταλληλότερες συνθήκες για ένα πιο κοντινό στην πραγματικότητα, ορισμό της ελληνικής ταυτότητας.

Μίσα από την καθημερινή πάλη του Νεοελλήνη ενάντιο στον Έλληνα, πραγματοποιείται και η εριθέτηση του «ελληνικού» πάνω σε δυσ βασικό και αλληλένδετα ίδιωδη.

1) της πραγματικής εθνικής ανεξαρτησίας.

2) της ελληνοκεντρικής εθνικής συνειδησης.

Σημαντικό στοιχείο για τον επαναρριζμό της ελληνικότητας, ήταν η πίστη στην αξία του πάρα, γι' αυτό που είναι, όσχετο από μεσολογγικές καταγωγές (μαζί τέσσερα πρωτορυχική χωροκτηριστική έκφραση, διαφαίνεται στα έργα των ποιητών της λεγόμενης γενιάς του '30). Ήταν ταυτόχρονα, και μια αποδέσμευση από τους λεγόμενους «φυσιολογικούς» συμβάδους (όπου συγκαταλέγονταν όλα τα προπυμένα κράτη...), πράγμα που οδήγησε στην επαναθεώρηση της δινούσας της εθνικής ανεξαρτησίας εξ αλλού, η αμετάπτητη του πολέμου, βεβήλωση από την αναδημητοποίηση του ρόλου των διαφόρων Ελλήνων συμφερόντων και παγκόσμιων συγκυριών.

Μια άλλη εισερχεταική επίδραση της καθημερινής πάλης του '40, πάνω στον νεοελληνικό εθνισμό, ήταν η προσέγγιση των εννοιών «θήνος» και «λάδιο». Σαν με τόπο, το «θήνος» ήταν μια έννοια σχεδόν άσχετη με τα φύσει παρόν αφού περιελάμβανε αρχαιούς και βιβλιοπούνιες υπερκαλύπτοντας τη σημασία του πάρα, η εθνική αντίσταση την συγκοκκινωτοποίησε, προωθώντας την εθνική σημασία του λαού. Τέλος αποτέλεσμα ήταν ο προσανατολισμός των εθνικών συμφέροντων πάνω στις συγκοκκινώνες εθνικές — λαϊκές — αιδηγές και δρι ιών σε κάποια «πρέπει» επιβεβλημένα από την ίδια των προγόνων.

Τέλος, έγινε κατανοητό ότι εθνική σκολήρωση, δεν μπορούσε να υπάρξει, έξια από δημοκρατικά πλαίσια, γιατί η εθνική υπόθεση δεν ήταν θέμα μόνο μάς κατηγορίας αλλά όλων ταυτόχρονα διεθνής καθηρά, ότι το μόνο πλαίσιο προγματισής διαφύλαξης της δημοκρατίας ήταν η εθνική ανεξαρτησία (οφείλεραι ότι οι δικτατορίες στην Ελλάδα ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος διενοιγμέτες...).

Η νέα εθνική ιδεολογία, εμπνευσμένη από την Αντίσταση, πλέοντας σε μητέματα για τον ελληνοκεντρικό προοδευτισμό της ελληνικής ταυτότητας, θε μπορούσε να τίχει οδηγήσει την εθνική μας πορεία σε ομολόγερα εδάφη. Αν οι ιδέες αυτές που γεννήθηκαν μέσω στη μοναδικότερη μάς δυναμικής εθνικής πραγματιστήτως, δεν κατέρρεωσαν τα γίνοντα περιστροφή διέφρεση τα καποτινά χρόνια και να οδηγήσουν την Ελλάδα σε μια λαγύθερη αλλοτριωμένη κατεύθυνση, υπούμονος, είναι ο τρομερός μεταπολεμικός ακοταδισμός και η μοναδική σκλήρυνση (για τους γνωστούς μας λόγους).

Αναφερθήκαμε ως τώρα, στη μεγάλη εθνική σημασία του '40· όμως, αν για την Ελλάδα ο πόλεμος του 1940—41 και η μεγαλειώδης αντίσταση αποτελούν οριακά σημεία εθνικής ιστορίας και πατριωτικών ιδεωδών, τα μηνύματα της εποποίιας εκείνης δεν αφορούν μόνο τα συγκεκριμένα εθνικά πλαίσια. Τα μηνύματα της ειρήνης και της δημοκρατίας είναι παγκόσμια και πανανθρώπινα.

Η εφιαλτική εποχή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έχει περάσει και η ανθρωπότητα διανύει διαφορετική από την προπολεμική πορεία (απελευθερώθηκαν αποικιακά κράτη και προτεκτοράτα, μετατοπίστηκαν τα διεθνή κέντρα βάρους, ιδρύθηκε ο Ο.Η.Ε. —ας μη ξεχνάμε ότι γιορτάζουμε και την επέτειο της ίδρυσης του Ο.Η.Ε., του οποίου μια βασική —η σημαντικότερη— επιδιώξη είναι η διεθνής οργανωμένη προσπάθεια για τη διασφάλιση της ειρήνης). Έτσι ο φόβος της πυρηνικής καταστροφής είναι περισσότερο ιδεολογικός παρά πραγματικός, αφού ο πόλεμος, είναι μέν δυστυχώς καθημερινό μας βίωμα, παραμένει όμως πάντοτε εντοπισμένος σε μερικά σημεία φανερά ελεγχόμενος από τις υπερδυνάμεις. Επομένως, παρ' όλο που η αλλαγή στην κοινωνική μορφή είναι καταφανής δύο ουσιαστικά διδάγματα του ολέθριου πολέμου ισχύουν ακόμα και θα ισχύουν για κάθε μελλοντικό κοινωνικό σχηματισμό, γιατί ακριβώς πρόκειται για θέματα ουσίας (που μόνη η νομοθετική ρύθμιση δε μπορεί να διευθετήσει).

Το πρώτο (το επαναλαμβάνουμε γιατί στη σημερινή καθημερινότητα περνάει σχεδόν καθολικά απαρατήρητο) είναι το καθοριστικό «δέσιμο» ιδεολογίας και πρακτικής. Οι κυρίαρχες ιδέες, αυτές που ακόμα και σήμερα δομούν τον τρόπο σκέψης μας, είναι βαθιά φυλετικές (παρ' όλη την «ανθρωπιστική» επικάλυψη που θεωρεί ότι πρόκειται για ιδέες ξεπερασμένες). Για κείνους που έχουν την αυταπάτη ότι εν πάσῃ περιπτώσει ο καθένας έχει δικαίωμα να πιστεύει ότι θέλει και ότι οι θεωρίες είναι ακίνδυνες όταν δε μπαίνουν σ' εφαρμογή, σημειώνουμε ότι είναι ακριβώς η ιδεολογία που δεδομένων των κατάλληλων αντικειμενικών συνθηκών, οδηγεί και δικαιολογεί τη συγκεκριμένη ρατσιστική πρακτική.

Στην ουσία, τα έκτροπα των Χιτλερικών και οι κυρίαρχες αντιλήψεις σήμερα, είναι απλώς, οι δύο όφεις του ίδιου νομίσματος: δηλαδή, από το να θεωρήσουμε τον «Άλλον» (τον οποιοδήποτε «άλλο» —τον Εβραίο, τον «έγχρωμο», τη γυναικά, τον περιθωριακό...) κατώτερο ή μισητό, μέχρι να τον εκμηδενίσουμε σωματικά ή ψυχικά, η διαφορά είναι βαθμίδας και όχι ουσίας.

Αν η σύγχρονη ανθρωπότητα καταδίκασε τις χιτλερικές υπερβολές (περιορίζοντας εκεί όλη την αδικία αυτού που ονομάζουμε «κυριαρχείς αξίες») ήταν απλώς ένας ακόμα τρόπος δικαιολόγησης του κατεστημένου, που πολλές φορές δυστυχώς ακόμα και σήμερα συνέχιζει την απάνθρωπη πορεία του είτε μέσα σε ανεκτά είτε μέσα σε μη παραδεκτά πλαίσια —όπως στη Ν. Αφρική, στη Χιλή, στην Αργεντινή, στην Αϊτή, στις Φιλιππίνες, στην Τουρκία και σε τόσες άλλες χώρες.

Το δεύτερο σημείο είναι ότι εκεί ακριβώς, έγκειται και ο καθημερινός κίνδυνος της παρεκτροπής (που συχνά τον εκφράζουμε σαν φόβο πυρηνικής εξολόθρευσης): ο κίνδυνος αυτός της «απόκλισης» από τα ανεκτά πλαίσια, είναι εγγενής στο σύστημα που του χρησιμεύει για όχημα και με το οποίο συμπορεύεται· και χρειάζεται γι' αυτό καθημερινή επαγρύπνιση. Οι πρόσφατες εμπειρίες των δικτατοριών της Ελλάδας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, ή τόσων άλλων που συνέχιζουν να υπάρχουν ανά τον κόσμο, ή η θεαματική άνοδος της ακροδεξιάς στην Ευρώπη θά έπρεπε να μας κάνουν πιό προσεχτικούς, κυρίως αν σκεφτούμε πως ακόμα και λίγο πριν ο ολοκληρωτισμός απειλήσει την ανθρωπότητα, κανένας δε μπορούσε να φανταστεί το τι θα επακολουθούσε. Διανύουμε (ειρωνία) το θρυλικό 1984 του Όργουελ· κατά τη γνώμη μου το έργο αυτό είναι εμπνευσμένο όχι από τους κινδύνους της προόδου της τεχνολογίας, αλλά από τον μοναδικό κίνδυνο της ολοκληρωτικής βίας, που ενυπάρχει στις δομές των κοινωνιών μας. Φυσικά είναι μόνο ένα φανταστικό, ένα μυθιστορηματικό σχήμα που έχει όμως συλλάβει πολύ καθαρά αυτό το κοινωνικό πρόβλημα του κινδύνου δηλαδή της παρεκτροπής που εμπεριέχει κάθε εξουσία. Γι' αυτό ακριβώς, λέγαμε προηγουμένως ότι μοναδικός φύλακας της δημοκρατίας είναι το κοινωνικό σύνολο, ο λαός, που θα πρέπει να είναι πάντα σε εγρήγορση, πάντα έτοιμος να αναλάβει την ιστορική ευθύνη της διαφύλαξης των ελευθεριών του, και που την επιβάλλει η κοινωνική συμβίωση. Στην ολοκληρωτική απειλή, ο λαός του '40, απέδειξε ότι ήταν και ώριμος και έτοιμος να αναλάβει αυτή την ιστορική ευθύνη. Είναι κυρίως και το φωτεινότερο παράδειγμα που μας κληροδότησε το χθές για να αντιμετωπίσουμε το σήμερα: ώστε να μπορούμε ανά πάσα στιγμή να πούμε OXI.